

“KONSTITUTSIYA – ERKIN VA FAROVON HAYOT GAROVI”

Tovonov Ilhom

2-kurs talabasi O'zbekiston Davlat Konservatoriyasi.

Annotatsiya: *Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi tuzilishi, mazmuni va ahamiyatini yoritadi. Konstitutsiya mamlakatning oliy yuridik kuchga ega bo'lgan asosiy qonuni sifatida erkin va farovon hayotni kafolatlaydigan oliy yuridik kuchga ega ekanligi. Shuningdek, maqolada Konstitutsiyaning bo'limlari, tarixiy yaratilish jarayoni, undagi o'zgarishlar va islohotlar haqida batafsil ma'lumot berilgan. 2023- yilda qabul qilingan yangi tahrirda inson huquqlari va erkinliklariga oid normalar sezilarli darajada kengaytirilgan bo'lib, bu hujjatning xalqaro huquq normalariga mosligi ta'kidlanadi.*

Kalit so'zlar: *Konstitutsiya, asosiy qonun, inson huquqlari, demokratik davlat, erkinlik, farovonlik, huquqiy davlat, fuqarolik jamiyati, konstitutsiyaviy islohotlar, davlat boshqaruvi, ijtimoiy himoya, huquqiy kafolat.*

KIRISH

Konstitutsiya (lotincha: constitutio — „o'rnatish“, „belgilash“) — bu davlatning asosiy bosh qonuni. U davlat tuzilishini, hokimiyat va boshqaruv organlari tizimini, ularning vakolati hamda shakllantirilish tartibi, saylov tizimi, fuqarolarning huquq va erkinliklari, shuningdek, sud tizimini, advokatura, prokuratura sohalaridagi bilimlarni belgilab beradi. Konstitutsiya barcha joriy qonunlarning asosi hisoblanadi. Konstitutsiya demokratik davlatchilik belgisidir. Bir-biridan farqlanuvchi yuridik va haqiqiy (faktik) konstitutsiya tushunchalari bor. Yuridik konstitutsiya ijtimoiy munosabatlar doirasini tartibga soluvchi huquqiy normalar tizimi.

1992-yil 8-dekabrda 12-chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 11-sessiyasida qabul qilingan. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi qabul qilinganligini nishonlash maqsadida Konstitutsiya qabul qilingan kun – 8-dekabr umumxalq bayrami – O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi kuni deb e'lon qilindi. „O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to'g'risida“gi Konstitutsiyaviy qonun (1991-yil 31-avgust) ushbu Konstitutsiya uchun asos bo'lib xizmat qilgan. Mustaqil O'zbekistonning birinchi Konstitutsiyasini yaratish g'oyasi ilk bor 1990-yil 20-iyunda bo'lib o'tgan mamlakat Oliy Kengashining 2-sessiyasida ilgari surilgan. Ushbu sessiya prezident Islom Karimov raisligida 64 kishidan iborat Konstitutsiyaviy komissiyani tuzish to'g'risida qaror qabul qilgan. Uning tarkibiga deputatlar, Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlarning vakillari, davlat hamda jamoat birlashmalari, korxonalar va xo'jaliklarning rahbarlari, huquqshunos olimlar va mutaxassislar kirgan. Oliy Kengashning 10-sessiyasida komissiya tarkibi qisman yangilangan. Komissiya ishlab chiqqan loyiha matbuotda e'lon qilinib, keng muhokama etilgan.

Konstitutsiyaviy komissiya umumxalq muhokamasi yakunlarini ko'rib, loyihani tuzatib va ma'qullab Oliy Kengash sessiyasida ko'rib chiqishga tavsiya qilgan. Loyiha Oliy Kengash sessiyasida ham moddama-modda muhokama etilgandan so'ng qabul qilingan.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yangi tahriri 2023-yil 1-maydan kuchga kirdi. Bunga 30-aprel kuni bo'lib o'tgan referendum natijasiga ko'ra 11 ta moddadan iborat tegishli qonunning qabul qilinishi asos bo'ldi. Bu qonunning 1-moddasiga Konstitutsiyaning yangi tahriri ilova qilingan. Yangi konstitutsiya 65 foizga yangilangan.

Asosiy qism: O'zbekiston Respublikasi yangi tahrirdagi Konstitutsiyasining tuzilishi va vazifalari:

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi muqaddima, 6 bo'lim, 27 bob 155 moddadan va 434 normativ- huquqiy hujjatdan iborat.

Muqaddima "O'zbekistonning yagona xalqi" tushunchasi bilan boshlanib, xalqimizning yagona va bo'linmasligiga, bizning orzu-intilishlarimiz, umiminsoniy va milliy qadriyatlarimizga alohida urg'u beradi.

Konstitutsiyaning birinchi bo'limi "Asosiy prinsiplar" deb yuritilib, "Davlat suvereniteti", "Xalq hokimiyatchiligi", "Konstitutsiya va qonunng ustunligi", "Tashqi siyosat" boblariga ajratilgan. Asosiy prinsiplar orqali davlatning boshqaruv, tuzilish shakli va davlat suvereniteti xususiyatlari belgilanadi

Konstitutsiyaning ikkinchi bo'limi "Inson va fuqarolarning asosiy huquqlari,erkinliklari va burchlari" deb nomlanadi va bu bo'limda davlat va fuqarolarning bir-biriga nisbatan huquq va burchlari o'rtasidagi bog'liqligi, inson va fuqarolarning shaxsiy huquq va erkinliklari,fuqarolik masalalari,siyosiy, iqtisodiy,ijtimoiy, madaniy va ekologik huquqla va burchlari,ularning kafolatlari belgilangan.

Konstitutsiyaning uchinchi bo'limi "Jamiyat va shaxs" deb nomlanib, unda jamiyatimizning iqtisodiy negizlari, fuqarolik institutlari, oila,bolalar va yoshlarga oid masalalar bilan birgalikda ommaviy axborot vositalar (OAV) ning erkinliklari va huquqiy asoslari mustahkamlab qo'yilgan.

To'rtinchi bo'lim "Ma'muriy-hududiy va davlat tuzilishi" deb nom olgan va unda O'zbekistonning ma'muriy- hududiy tuzilishi hamda Qoraqalpog'iston Respublikasining huquqiy holat haqida batafsil yoritilgan.

Konstitutsiyamizning eng katta beshinchi bo'limi "Davlat hokimiyatining tashkil etish" haqida bo'lib, "O'zbekiston Respublikasining Oliy Majlisi", O'zbekiston Respublikasi Prezidenti O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Mahalliy davlat hokimiyati asoslari Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, Saylov tizimi, Sud hokimiyati, Advokatura, Prokuratura, Moliya, pul va bank tizimi hamda "Mudofaa va xavfsizlik kabi boblarni o'z ichiga oladi.

So'nggi oltinchi bo'lim esa Konstitutsiyani o'zgartirish tartibiga bag'ishlanadi. Hatto tariximizda ham Konstitutsiya va qonunlarga asoslanib Sohibqiron Amir Temur bobomiz buyuk Temuriylar davlatiga asos solgani va uni adolat bilan boshqargani ma'lum. "Davlat qonunlar asosida qurilmas ekan, unday saltanatning shukuhi, qudrati va tarkibi yo'qoladi" deb takidlaganlar ulug' bobomiz. Shu ma'noda, konstitutsiya va qonun ustuvorligini ta'minlash hozirgi biz bunyod etayotgan Yangi O'zbekiston ya'ni bir demokratik- huquqiy davlatning bosh mezonini bo'lishi kerak.

Davlat mustaqilligi uchun qo'yilgan asosiy qadam sifatida e'tirof etiladigan, 1990-yil 20- iyunda qabul qilingan Mustaqillik deklaratsiyasi yangi konstitutsiya yaratishga asos bo'ldi va ushbu konstitutsion loyihani tayyorlashga 64 kishidan iborat konstitutsiya komissiya tuzildi. Ushbu loyiha 1992-yil 8-dekabr Oliy Kengashning XI sessiyasida ma'qullandi va O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi amalga kiritildi. 8 dekabr – O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi qabul qilingan kun, umumxalq bayrami deb e'lon qilindi. 1992-yil 8-dekabr qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi muqaddima, 6-bo'lim, 26 bob va 128 moddadan iborat bo'lgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023- yildagi PF-67-sonli "Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini amalga oshirish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi farmon qabul qilindi. Mazkur amalga oshirilayotgan islohotlar, insonning sha'ni qadr- qimmatini, huquq va erkinliklari bundan buyon barcha sohalarda ustuvor ahamiyat kasb etishini qat'iy qoidaga aylantirish, bitta so'z bilan aytganda, bugungi islohotlarning bosh tamoyili "INSON-JAMIYAT-DAVLAT" yondashuvini Konstitutsiyamizning mazmun-mohiyatiga chuqur singdirishni taqozo etadi. 2022 yil 20-may kuni Oliy Majlis palatalarining qo'shma qarori bilan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish borasida takliflarni shakllantirish va amalga oshirish bo'yicha Konstitutsion Komissiya tashkil etildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev Konstitutsiyaviy komissiya a'zolari bilan uchrashuv nutqida: "Bosh maqsadimiz—har bir yurtodoshimiz ushbu hujjati mening Konstitutsiyam deb faxrlanadigan mukammal darajaga olib chiqishdir" deb ta'kidlagan edi.

Yangilangan Konstitutsiyamizning eng muhim jihatlari shaxsiy huquq va erkinliklar, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlar borasidagi normalar qariyb 3,5 barobarga ko'paygan.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamiz qabul qilinguniga qadar O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga 16 marta o'zgartirish va qo'shimchalar kiritailgan. Ularning asosiy qismi davlat boshqaruvi, Prezident, hukumat va saylov tizimi bilan bog'liq o'zgarishlar edi.

Tariximizda birinchi marotaba 2023-yilning 30-aprel kuni "O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy qonunini xalqimizning o'zi qabul qildi.

Referendumga chiqarishdan oldin konstitutsiya loyihasi bo'yicha 220 mingdan ortiq takliflar kelib tushgan.

Shunga ko'ra asosiy qonunimiz matni 65 foizga yangilandi. Konstitutsiyamizning eng muhim jihatlari inson, uning hayoti, erkinligi, qadrqimmati, daxlsiz huquqlari va manfaatlarini ta'minlash, erkin va adolatli fuqarolik jamiyatini rivojlantirish hamda demokratik huquqiy davlat qurish bilan bog'liqdir.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizning 19-moddasiga muvofiq, O'zbekiston Respublikasida insonning huquq va erkinliklari xalqaro huquqning umume'tirof etilgan normalariga binoan hamda ushbu Konstitutsiyaga muvofiq e'tirof etiladi va kafolatlanadi. Inson huquq va erkinliklari har kimga tug'ilganidan boshlab tegishli bo'ladi.

Xulosa

Huquqiy demokratik davlatda insonning qadr-qimmati, asosiy huquq va erkinliklarining daxlsizligi, ajralmasligi belgilanishi bilan bir qatorda ular har kimga tug'ilganidan boshlab tegishli ekani tan olinadi.

Fikrimizcha, hech kimga qaram bo'lmasdan, erkin va ozod, tinch va osoyishta, farovon yashash uchun zarur bo'lgan barcha iqtisodiy -ijtimoiy, siyosiy – huquqiy munosabatlarni amalga oshirish imkoniyatlarini kafolatlovchi va tartibga soluvchi muhim qonuniy asos bu konstitutsiyadir.

Shu o'rinda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning quyidagi fikrlarini keltirib o'tish maqsadga muvofiq: "Biz jamiyatimizda shunday huquqiy madaniyatni shakllantirishimiz kerakki, unga muvofiq konstitutsiya va qonunlarga amal qilish, boshqalarning huquq va erkinliklari, sha'ni va qadr-qimmatini hurmat qilish majburiyat emas, balki kundalik qoida va odatga aylanishi shart".

FOYDALANILGAN ADABIYOT VA MANBALAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.-Toshkent:"O'zbekiston" nashriyoti, 2023.-80 b
2. <https://lex.uz/m/acts/-20596>
3. <http://www.insonhuquqlari.uz/oz/news/m14205>
4. <http://insonhuquqlari.uz/oz/news/m14279>
5. <https://yoshlarovozi.uz/oz/news/yangi-ozbekistoning-yangi-konstitutsiyasi-erkin-vafarovon-kelajagimiz-poydevori>